

Vida Kamilla

„A hagyomány hamis, a lázadás parodisztikus”

Purosz Leonidasz: *Egy férfi sosem adja fel*

Purosz Leonidasz *Egy férfi sosem hagyja félbe* című második verseskötete a genderről, a társadalmi nem kérdésköréről „szól”, pontosabban egy férfi tapasztalatain keresztül igyekszik elbeszélni azt, hogy a patriarchátus miként sújtja a férfiakat. (A versbeszélő nem állítja egyébként a patriarchátus létezését, mintha szűkebben értelmezné a kérdést, elsősorban a nemi szerepelvárásokra és az abból következő frusztrációkra koncentrálna.)

Ebből kifolyólag érezhető a politikai motiváció, az aktuális, közbeszédben jelenlévő gender-diskurzusokba való belépés szándéka, már csak az alapszituáció okán is. Politikai szempontból azt domborítja ki a kötet, hogy a nemi egyenlőtlenségekről való közbeszéd fókuszát téveszt, hiszen a nők problémáira és a nőket ért igazságtalanságokra, az ő szempontjaikra összpontosít, és nem méltányos a férfiakkal, akiknek az életét szintén megkeseríti a nemi sztereotípiáknak való megfelelés. Izgalmasnak is gondolhatja a szerző ezt a koncepciót, hiszen különlegesnek tűnhet nyelvet találni a férfiszexuális, hát még a macsóságból, a macsóságnak megfelelni akarásból következő szenvedéshez. A politikai vállalás megelőzi az esztétikait, amennyiben azzal számol a szerző, hogy a férfiperspektíva alulreprezentált, így ma önmagában érvényes állítás macsó szenvedéstörténetet írni.

Purosz explicit módon nem reflektál az igen gazdag magyar macsó szenvedéstörténet-irodalomra Adytól Petriig és tovább (csak szelíd folytatója annak), pedig amennyiben politikai állításokat is kíván tenni (és nem tudom máshogy olvasni, mint hogy kíván), nem lenne rossz kiindulópont megnézni, hogy az eddigi beszédmód és az eddigi állítások mik, milyenek voltak, és ehhez képest a szerző mit akar megvalósítani, akár kiegészíteni, akár ellene menni, akár variálni, összedolgozni az eddigiek kapcsán. Tehát mindenképpen szerencsés lett volna kontúrossá tenni a viszonyulást.

Félreértés ne essék, nem érdektelen téma, és ebben a kötetben is vannak fontos és emlékezetes versek, amelyek szerintem pontosan és hűsággal írók meg

a férfiak tapasztalatait arról, mit okoznak a nemi szerepelvárások az életükben. Ezek a versek például mentális és szociális szinten ábrázolják e szerepelvárásokat, felnőttéztörténeti pillanatokot mutatnak be, vagy akár azt, hogy mit jelent a vidéki első- vagy másodgenerációs értelmiségi számára a kitörés vágya, és hogyan lesz a fejlődni akarás adott esetben az otthon elárulása. Vannak jó versek az *Egy férfi sosem hagyja félbe* kötetben, de maga a koncepció nem működik, és némely defenzív szöveghely árulkodik is erről: „*A vers hülyegyerek, / figyelmet követel magának. / Csínytevésbe keveredik: mit szól / hozzá apa vagy a feminista kritika*” (Jegyzet); „*A gyengébb kutya baszni akar, / nem egyenlőséget*” (A gyengébb kutya); „*Olyan ember / benyomását kelti, aki nem baloldali. / Talán az elnyomó osztály tagja?*” (Kiáll és stoppol)

Érdekes, hogy az ilyen kiszólásokkal a szerző szándékosan provokálja a feminista megközelítésű bírálatot, viszont már előre védekezik azzal, hogy igyekszik nevetségessé tenni ezeket a felvetéseket a gender kérdését „szétreflektálva”, részben a férfiasság szárnalmasnak láttatásával. A szétreflektálás póza itt együtt jár a kritikai diskurzus legitimációjának megvonásával.

Ahogy egy interjúban is állítja Purosz, az úgynevezett posztalanyiságot képviseli: „*Vannak irodalmár barátaim, akik azzal piszkálnak félig viccből, hogy túl kéne már lépni ezen a rissz-rossz alanyi költészetben. Ebben a kötetben szerintem elég sokat kísérletezek is ezzel, nekik pedig azzal vágok vissza, hogy ez posztalanyiság.*” Illetve: „*Valóban gyakoriak az egymásnak adott esetben akár ellentmondó szentenciabetétek. Ezeket úgy próbálom használni, hogy azonosulhatóak legyenek, de ne maradéktalanul. Hogy sejtünk meg valamit az igazságából, de közben azért lógjon is ki a lóláb. Nem recept, de általában azt szeretem, ha az elbeszélőnek körülbelül hetven százalékban van igaza. Mikor még nem csúszik át paródiába, miközben észre vesszük azt is, hogy valami takarja a kilátást. Különben ez inkább gondolati kérdés. A nyelv csak stilisztikai szempontból érdekel. Örülök, hogy van, próbálok élni vele.*”

Olyan, mintha ez a posztalanyiság valamiféle poétikai megoldási kísérlet lenne. Ám ez a fogalom, illetve Purosz hozzá fűzött magyarázata nehezen értelmezhető, hiszen összekeveredik benne az igazság alapvetően tartalmi fogalmi köre az alanyi költészetével, ami egy formai-poétikai kérdés. Nyilván könnyű ezeket a fogalmakat pontatlanul használni, mivel az alanyi költészetnek (kiváltképp egyik válfájának, a vallomásoknak) fontos eszköze, hogy a személyes hangvételen keresztül próbál az olvasóban empátiát és azt az illúziót kelteni, hogy a sebezhetőségről árulkodó hang egyfajta garancia valamifajta igazságra, hitelességre, őszinteségre. A posztalanyiság tehát egyszerre igyekszik építeni a beszélő hitelességének illúziójára, illetve az olvasó empátiájára és azonosulási vágyára – és egyszerre mind rámutatni ennek a mechanizmusnak a konstruált voltára. Ez pedig azért lesz *posztalanyi*, mert az egyébként sok tekintetben védhetetlen beszélői pozíciókat ironizálással, dupla fenekű beszéddel védi be a költő – hiszen egyszerre tűnik úgy, mintha ő mondaná, és egyszerre úgy, mintha

pusztán kihangosítana modellszerű társadalmi mintázatokat és jelenségeket. Szemléletes példák erre: „*önmagában semmit nem jelent, / Ny. nem egy rövidítés. / Ny. egy helyi érték, mondjuk. / Egy ideális világban Ny. a / feleségem, de már R.-rel csalom. Ny. fehér sálát visel, tél van.*” (Ny.); „*Különbö az is probléma, hogy / egy jogabérlet tényleg baromi drága. / Illetve komolyan: jógázni apát? / És az is probléma, hogy a családjunkban / mindig a férfiak az okosabbak, / ami aggaszt, mert ráerősít / idejétmúlt sztereotípiákra. / Ezért kicsit haragszom is rátok.*” (Drága Kishúgom, és Anya); „*A hasára élvezek, hogy / újra nőnek érezze magát.*” (Újra férfi).

Purosz azzal a technikával él, hogy a versek „állításainak” számonkérhetőségét úgy forgatja ki, hogy iróniával, az önreflexió hiányára való reflektálással, a dilemmatikus kérdések szétszálazatlanul hagyásával költészete tárgyát annak komplexitásában ábrázolni. Ez önmagában természetesen nem lenne baj, ha a kérdésirányok nem lennének eleve meghatározottak és beágyazottak már meglévő diskurzusokba. Purosz nem észleli, hogy ez a posztmodern hagyományból táplálkozó alkotásmód a függetlenségnek azt a hamis ethoszát erősíti, ami miatt nem képes belátni, hogy legreflektáltabb szövegei is ideológiailag megelőztek. A fenti interjúrészlet alapján is ez olvasható ki: „*Hogy sejtünk meg valamit az igazságából, de közben azért lógjon is ki a lóláb.*” Eszerint Purosz előfeltevése mégiscsak az, hogy létezik valamifajta objektív igazság. Ám, ha jól értelmezem, a poétika, a hatás, voltaképp a művészet művészet volta miatt csavar egy kicsit a szövegein, és elkövet „hibákat”. Vö.: „*Kutya nehéz úgy hazudni, ha az ember nem ösmeri az igazságot.*”

Az izgalmasnak tűnő téma egyszerűen nem tud *költészetként* megvalósulni, mert Purosz poétikailag bár igéri, nem innovál. Igazi hatásokat, „gyomorszájon vágásokat” leginkább egy-két jól sikerült csattanónál lehet érezni, ami méltányolandó, hisz az sosem baj, ha egy költő képes *jó sorokat* írni, csak ez egyszerűen kevés, ráadásul túl kézenfekvő ezt a prózai, szikár, ironikus-cinikus, sztereotipikus férfihangot imitáló versnyelvet alkalmazni egy alapvetően a férfiasság kérdéskörét firtató kötetben: *meghíztunk, nem áll fel a farkunk, megcsaljuk a nőnket, ezt kimondjuk, és ez egyáltalán nem férfias, talán még szégyelljük is magunkat miatta, ezek nem is mi vagyunk, hanem ez a Társadalom, aminek mindannyian részei vagyunk, vagy ha nem a Társadalom, akkor ez most művészet, nem a valóság, hihi ezt mindenki tudja, de azért mégis, van ebben valami szerethető, ahogy ezeket kimondom, igen ez Én vagyok, látod, reflektálok a hibáimra, ami nem is az én hibám, hanem a Társadalomé, nézd: ilyen egy igazi férfi.* Ismerős mintázat.

De mindezekről függetlenül menjünk bele ebbe a játékba, ebbe a keretrendszerbe: érvényes-e az az „igazság”, amit e versek keresnek? Poétikai, politikai és esztétikai értelemben tartható, a kérdésfeltevés módja hatékony, sikeres eszköze annak, hogy ez az „igazság” kivilágoljon? Van-e válsága az alanyi lírának, s ha van, ez tünete vagy megoldása? Bár a felszínen tűnhet újfajta megközelítésnek, poétikai kísérletnek, vagy akár költészeti programnak, ami egy újszerű férfi-

hang megalkotásán dolgozik, az úgynevezett férfiidentitás aktuális megfogalmazására törekszik, ám megvalósulásában sokszor lesz inkább nosztalgikus és infantilis, mint progresszív. Jó példa erre a *Tisztuló férfi jegyzete*, amelynek hibája, hogy egyfelől izzadságszagú, gyerekes dicsekvésnek tűnik – ami azáltal próbál reflektált lenni, hogy közben szájalmasnak is láttatja magát –, másfelől pedig kevésbé komolyan vehető provokációként hat (leltárt készít a beszélő azokról a nőkről, akikkel életében lefeküdt). „Éltemben lefeküdtem harminchárom nővel. / Orgazmusig tizennégy jutott. Három sírt. / Az ablakhoz mentem, és elnevettem magam. / Kettővel járni kezdtünk később, / négy más fiúval járt”. (*Tisztuló férfi jegyzete*)

Az *Egy férfi sosem hagyja félbe* meglehetősen egyszerű és egységes nyelven íródott, ami olykor előnyére válik, bár sokszor túl kevésnek is bizonyul a már-már prózai hang, mivel szorosán értett (költészet)nyelvi téteket nem kockáztat. A *Reggeliző férfi jegyzet*éhez, ami a kötet egyik jobban sikerült darabja, például jól passzol ez a puritánság, logikusan következik ez a vers „jegyzet” formájából is. „Reggelizni: ritkán, / sétálni: tempósan, / vonatozni: egyedül. / Ülni más városokban is. / Terveket szőni: / állatkert, El Camino, világbajnoki döntő.” (*Reggeliző férfi jegyzete*) Ezzel szemben a *Béka* című verset kifejezetten alulírottnak érzem, az elbeszélni akart történet, a tartalmi feszültség megkívánna egy burjánzóbb, kevésbé minimalista betétekre épülő nyelvet. Pedig egy fontos, a társadalom által tabusított kérdésben próbálja keresni a válaszokat a vers: a szexben megjelenő élvezeti célokat szolgáló erőszak mibenlétét (és érintve annak társadalmi hatásait) vizsgálja. „Az erőszak olyan, mint a lassan melegített víz: / a béka észre sem veszi, hogy megfő, / idéztem politikai összefüggésben. / Így van, mondta szomorúság nélkül. / Engem is csak egyszer kellett kérni, / soha nem beszélgettünk a szexről. / Kirándultunk, tanultunk és főztünk, / néha megjelentünk nyilvánosan is. / Fantáziánk közös, sötét titok maradt, / pedig semmi fantáziánk nem volt.” (*Béka*)

Kiemelkedő verse a kötetnek a *Mi, akik autókulccsal rendelkezünk*, amely jól ábrázolja a „me too” kampánnyal szemben felvetődő kételyeket és kérdéseket. Habár mind gondolatilag, mind tematikailag lehetett volna még tágítani a vers horizontját, néhány leegyszerűsítő megoldás agyoncsapja a verset: „Mi, akiket megütnek, de felállunk, / mi, akik nem szeretünk se árulkodni, / se sírni, mi, akik visszaütünk – / most kisebbség vagyunk. / Tehát ilyen kisebbségben lenni.” (*Mi, akik autókulccsal rendelkezünk*) A kötet legjobb verse pedig a *Játék*, amely szépen ragadja meg a (fiú)gyerekkor illúzióinak elvesztését, pedig alapvetően egyszerű metaforának tűnik a játékszer alkoholnak való megfeleltetése, mégis működik. „Játszani próbál négyöt húszéves / kamasz, de nem emlékszik, hogy kell. / Mikor is kezdtünk, motyogja D., / ötkor, koccint vele Á., és közben / újra bújószkázni akarnak.” (*Játék*) A *Drága Kishúgom* és *Anyá* esetében érződik, hogy a kötet „nagy verse” akar lenni, ám talán ennél a szövegnél látható legjobban, miként nyomja agyon az egyébként ötletes szöveget a „posztalanyiség” és a „hetven százalékos igazság” koncepciója. Nem az a probléma, hogy egyik karakter sem kedvelhető, és egyiküknek sincs „igaza”, hanem

a nézőpontok ilyen relativizáló bemutatása kiveszi a vers alól a morális tétet és kilúgozza a jelenetet. *„Ti már nem fogtok megváltozni, / drága kishúgom és Anya. / Én sem fogom szeretni az öleléseteket. / De ígérem, a házasságom más lesz: / nem válok olyaná, mint apa, / és ha a lányomtól jogabérletet kapok, / megölelem, még ha jógázni / végül nem is megyek el.” (Drága Kishúgom és Anya)*

Purosz Leonidasz tud jó sorokat, s ami még fontosabb, jó verseket is írni. Kár, hogy ez a könyv sokkal többet ígér ennél: egyszerre akar igazi konceptkötet lenni, értelmezhető poétikai, politikai állításokat tenni, az alanyi költészet válságára(?) adható releváns kritikát, alternatívát megfogalmazni. Elég lett volna jó verseket írni.

(Magvető Kiadó, 2019)